

Danmarks Naturfond

blev stiftet i 1967 af Danmarks Naturfredningsforening med det formål at erhverve, pleje og bevare værdifulde naturområder i Danmark. I 2007 ejer fonden 640 ha fordelt på 15 ejendomme, hvor naturen overalt har første prioritet.

Højris Mølle

Højris Mølle ligger i Himmerland som en del af Skivum Nørrekrat på skrænterne ned på begge sider af Sønderup Å, 10 km nordøst for Års og to km øst for Vegger. Den offentlige Højrisvej passerer midt igennem området.

Danmarks Naturfond købte skov- og engarealerne til ejendommen Højris Mølle i 1993, i alt ca. 55 ha. Ved senere tilkøb af naboarealer og dambruget er det samlede areal 72 ha i 2007.

Adgangsregler:

Parkering langs Højrisvej og på P-plads 100 m vest for broen over Sønderup Å. **Færdsel til fods** er tilladt overalt hele døgnet. **Cykling** kun på grusveje. **Et stiftløb** er markeret med gule mærker på pæle. **Ridning** tillades ikke af hensyn til stieners farbarhed for fodgængere. **Primitiv Lejrplads** ligger 200 m nord for gården tæt ved Højrisvej. **Campering og båltaending** uden for Primitiv Lejrplads er ikke tilladt. **Hunde** føres i snor. **Fiskeri** er forbudt undtagen for børn under 15 år.

Henvendelser eller forespørgsler om Højris Mølle rettes til

Danmarks Naturfond

Administrator, Kågårdsvej 12 · 5900 Rudkøbing · Tlf. 62 57 14 15
 danmarksnaturfond@danmarksnaturfond.dk · www.danmarksnaturfond.dk

Tekst: Skovrider H. Staun · www.SvendborgTryk.dk
 Udgivet med støtte fra Skov- og Naturstyrelsen · 2007

Århundredes kørsel med korn ned til vandmøllen ved Sønderup Å har sat sine markante spor som dybe hulveje.

Plejeplanen

De træbevoksede arealer

Egeskoven og egekraetterne udgør med i alt 44 ha langt den største del af ejendommen De ligger på begge sider af åen og fremtræder som meget varierede bevoksninger. Kun få af egene er ældre end 150 år, de fleste er mellem 50 og 100 år gamle. De forekommer i den gamle jyske form, krogede og snoede som følge af de sandede jordbundsforhold, kreaturerens bid og bøndernes hugst af de mest rette træer gennem århundreder. Der er indblanding af bævreasp og i underskoven finder vi tørst og røn, alm. gedeblad (kaprifolie) og stedvis blåbær. På den bedste jordbund vest for åen er der også hassel og kvalkved, og ær (ahorn) er på vej hist og her som selvsåede planter.

Blandt plejeplanens bestemmelser for egeskovens drift må særlig nævnes:

gammelskovsdrift, hvor der ved forsigtig udtynding skal værnes om de mest vitale gamle ege gennem hugst af konkurrerende, mindre vækstkræftige ege, samt af ær, gran og fyr.

Græsningsskov, hvor køer græsser i indhegnede bevoksninger som de gjorde det i århundreder førhen

urørt skov, hvor bevoksningen overlades til sin egen udvikling uden indgreb og

stævningsskov, hvor små arealer i forlængelse af hinanden med års mellemrum afskoves totalt til naturlig genvækst fra stødene.

Ahorn (ær) hører ikke hjemme i et jysk egekrat. Den vil derfor blive fjernet ligesom **juletræsbevoksningen**. Alle bjergfyr og al selvsået **opvækst af nåletræer vil blive skovet**. Kun ved den offentlige vej vil der langs hulvejen blive bevaret få gamle ædelgraner.

Hede-, eng- og overdrevsarealerne

De åbne arealer som engene og overdrevene med spredt bevoksning af eg og enebær, stedvis også lyng, bibeholdes som græsningsskove. Egene, der vokser op i springsly af enerne, vil blive fredet og overdrevet tæt ved gården langs markvejen vil ligesom de våde enge blive friholdt for tilgroning af birk, el, asp og pil.

Vandmøllen

Naturfonden har ønsker om at restaurere bygningen og mølleværket samt at genskabe møllens omgivelser med kildevældet og mølledammen.

Højris Mølle

Danmarks Naturfonds ejendom Højris Mølle er en del af det store Skivum Nørrekrat, der øst for Vægger ligger på de stejle skråninger på begge sider af Sønderup Å. Med sit snoede og brede forløb sætter den sit maleriske præg på det bakkede landskab, der fra åen stiger brat op til det flade landbrugsland oven for skoven med højdeforskelle på 50 m. Sønderup Å er på begge sider omgivet af ellesumpe, afvekslende med mose og våde enge, som højere oppe går over i små græssede overdrev og de store, meget varierede egebevoksninger.

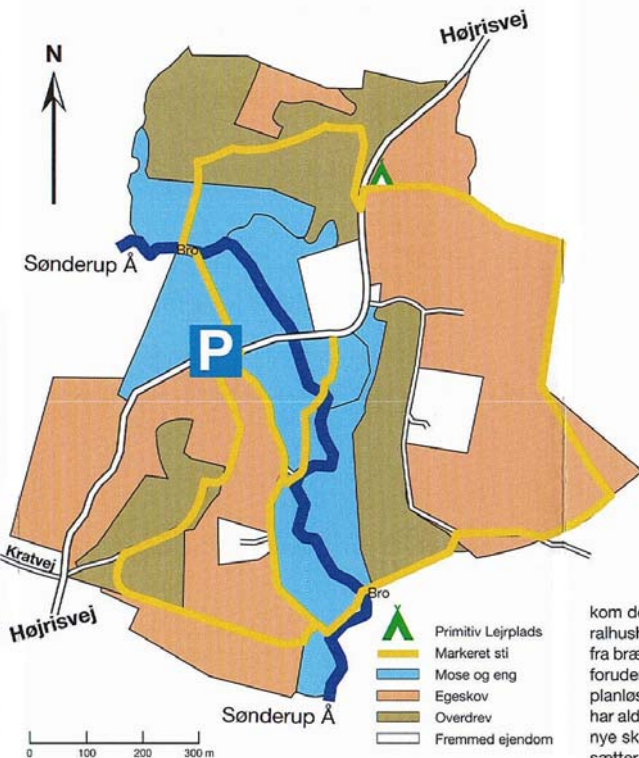
Vej og sti

Se kortet. Fra P-pladsen på Højrisvej tæt ved broen over åen udgår det markerede stiforløb, der ad to solide gangbroer krydser Sønderup Å. Fra den offentlige vej kan man finde vej og sti til længere eller kortere afstikkerer ind i området.

Skov- og landskabshistorie

De stejle skråninger og ådalens snoede forløb er opstået som en smeltevandsdal i den sidste istid, hvor store mængder smeltvand skabte det dybe dalstrøg. Men senere har bevægelser i saltstrukturen i undergrunden i Suldrupområdet udløst en terrænhævning på ca. 15 m af dele af jordlagene, således at den oprindelige dalbund i dag ses som terrasser højere oppe langs ådalens sider, fx på overdrevet langs markvejen øst for gården. Smeltvandet fortsatte sin erosion længere nede og dannede det nuværende snoede forløb af åen.

Højris Møllens historie fortones sig tilbage til middelalderen som en gammel vandmølle. På Videnskabernes Selskabs kort over Himmerland fra 1791 er den angivet og benævnt *Høyerus (Høyeris) Gd. og M.*, gård og (vand)mølle og kun med vejforløb nord fra ned til møllen. Der har kun været egentlig skov i et lille område øst for åen, syd for den nuværende gård. Skoven har utvivlsomt haft karakter af egekrat, mens resten af området,

som i dag ligger under Højris Mølle og for en stor del har skovkarakter, er angivet som hede i 1791. Det har dengang været meget bakket hedelandskab, antagelig med overdrevskarakter bevokset med spredte ege, tjørne og enebær, som i de år var karakteristisk for store dele af Himmerland. Det bakkede terræn umuliggjorde opdyrkning til landbrug, så arealerne har utvivlsomt været afgræsset ihærdigt af bøndernes køer, får og heste.

Landboreformerne omkring 1800

De nye tider med udskiftning og skovindfredning omkring år 1800 bevirkede, at hede- og overdrevsarealerne langsomt skiftede karakter og efter fællesskabets ophør blev lagt til de enkelte gårde. Afgræsningen mindskedes, men ophørte ikke, træerne fik fred og kunne vokse op. Og da egen tåler kreaturers stadige nedbidning,

I 1791 var området præget af store, spredt bevoksede hedestrækninger. Videnskabernes Selskabs kort 1791.

kom den til at dominere. Skoven indgik stadig i gårdens naturhusholdning og gav bønderne mange værdifulde produkter fra brændsel over bygnings- og vogntømmer til hegnsmaterialer, foruden at køer kunne græsse imellem træerne. Hugsten er sket planløs og tilfældigt, afhængig af hvilke behov man havde. Man har aldrig nyplantet, skoven og træerne fornyede sig selv ved de nye skud, som egen, søvreespen, haslen og tjørnen så frodigt sætter op fra stødene.

1900-årene

Højris Mølle var en stor kombineret land- og skovbrugsejendom, der med sin vandmølle var et naturligt midtpunkt for egnens befolkning til første halvdel af 1900-årene, hvor tidernes udvikling gjorde vandmøllen overflødig, og græsningsbehovet faldt. På en halv snes ha blev der derfor på begge sider af åen anlagt tre granbevoksninger i 1930'erne på de mest bakkede og tyndt bevoksede steder, som var uegnede til landbrugsdrift. Og under den tyske besættelse 1940-45 leveredes store mængder faskiner af enebær fra Højris Mølle til anlægget af Ålborg flyveplads. I 1988 blev markerne oven for skoven solgt fra.

Den helt store forbedring af ådalens natur skete, da det miljøbelastende dambrug midt i området blev nedlagt i 2006, og arealet indgik derefter i Naturfondens ejendom.

Højris Mølle i dag - den fremtidige drift

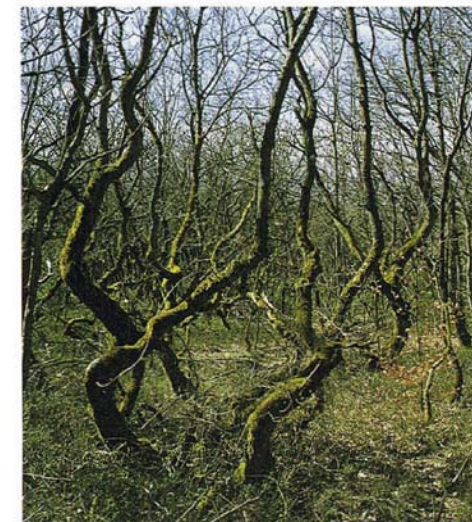
Hele området er fredet og undergivet flere overordnede love og bestemmelser.

- Fredningens bestemmelser siger bl.a., at de skov- og kratbevoksede arealer skal bevares, at alle nåletræer skal erstattes af løvtræ og at lyngarealerne ikke må opdyrkes eller tilplantes.
- Skov- og Naturstyrelsen har iht. skovloven registreret egebevoksningerne som bevaringsværdige egekrat. Der må derfor ikke ske indplantning af fx bøg eller nåletræer. Egene skal bevares.
- Naturbeskyttelseslovens § 3 beskytter stedets vådområder og hede- og overdrevsarealer.
- Habitatdirektivet inddrager hele ejendommen i Natura2000-området omkring Sønderup Å med bl.a. værn om odderen, enebærkrattene på skrænterne og elleskoven langs åen.

Naturfonden har derfor siden erhvervelsen udarbejdet en detaljeret plejeplan for ejendommens drift for at sikre og bevare både de natur- men også de kulturhistoriske værdier, der knytter sig til stedet i så rigt mål.

Egene i Højris Mølle er stikeg af den oprindelige jyske form.

Efter århundredes udnyttelse får egene på den sandede jordbund de karakteristiske krøllede former i egekrattet.